

**ΠΡΟΣΟΜΟΙΩΣΗ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ Γ ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΣΑΒΒΑΤΟ 4 ΜΑΪΟΥ 2019
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΙΣΤΟΡΙΑ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΟΜΑΔΑ Α΄

Θέμα Α1

α. σχολ. βιβλ. σελ. 48: «Στην περίοδο 1910-1922, κατά την οποία η Ελλάδα βρισκόταν σε συνεχή πολεμική ετοιμότητα, εμφανίστηκε μια νέα πολιτική αντίληψη, που εκφράστηκε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και ονομάστηκε συνοπτικά “βενιζελισμός”. Είναι δύσκολο να ορίσουμε με λίγα λόγια τι ακριβώς ήταν αυτή η πολιτική, στον οικονομικό όμως τομέα φαίνεται ότι ο βενιζελισμός θεωρούσε το ελληνικό κράτος ως μοχλό έκφρασης και ανάπτυξης του ελληνισμού. Το ελληνικό κράτος δηλαδή έπρεπε να επιδιώξει την ενσωμάτωση του εκτός συνόρων ελληνισμού και, με ενιαία εθνική και κρατική υπόσταση, να διεκδικήσει τη θέση του στον τότε σύγχρονο κόσμο. Αυτό προϋπέθετε όχι μόνο θεσμικό εκσυγχρονισμό, που θα καθιστούσε το κράτος αποτελεσματικό και αξιόπιστο, αλλά και γενικότερη προσήλωση στην ιδέα της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων του έθνους.»

β. σχολ. βιβλ. σελ. 81: «Οι αντίθετοι με την πολιτική του Τρικούπη βουλευτές συσπειρώθηκαν γύρω από τον Θ. Δηλιγιάννη, ο οποίος σε μεγάλο βαθμό εξέφραζε πολιτικές απόψεις αντίθετες από εκείνες του Χ. Τρικούπη. Ο Δηλιγιάννης δεν αποδεχόταν το χωρισμό των εξουσιών και στόχευε στη συγκέντρωση και τον έλεγχο τους από το κόμμα. Προέβαλλε το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης, με τη μείωση των φόρων και την παροχή ευκαιριών στους προστατευομένους του για κατάληψη δημοσίων θέσεων. Στα εδάφη της Θεσσαλίας, οι δηλιγιαννικοί προσπάθησαν, χωρίς τελικά να το κατορθώσουν, να χορηγήσουν γη στους αγρότες και έλαβαν κάποια μέτρα για τη βελτίωση της θέσης τους. Ο Δηλιγιάννης επέκρινε το κοινωνικό κόστος του εκσυγχρονισμού και υποστήριζε ένα κράτος κοινωνικής αλληλεγγύης. Το κόμμα του απεχθανόταν το τυχοδιωκτικό

χρηματιστικό κεφάλαιο και υποστήριζε μια αργή οικονομική ανάπτυξη που θα βασιζόταν σε παραδοσιακές παραγωγικές δραστηριότητες.»

γ) σχολ. βιβλ. σελ. 161: «Υπογράφηκε στις 30 Οκτωβρίου 1930 ως ολοκλήρωση της Συμφωνίας της Άγκυρας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Με τη σύμβαση αυτή δόθηκε η δυνατότητα στους υπηκόους του καθενός από τα δύο κράτη να ταξιδεύουν ή να εγκαθίστανται (με κάποιους περιορισμούς) στο έδαφος του άλλου κράτους.»

Θέμα Α2

1. δ
2. ε
3. α
4. στ
5. β

Θέμα Β1

α. σχολ. βιβλ. σελ. 21 και σελ. 32-33: «Πολλά από τα εθνικά δημόσια έργα έγιναν για την εξυπηρέτηση της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Κατασκευάστηκαν λιμάνια και δημιουργήθηκε ένα σύστημα φάρων, που έκανε πολύ ασφαλέστερη τη ναυσιπλοΐα στις ελληνικές θάλασσες. Το μεγαλύτερο τεχνικό έργο που κατασκευάστηκε αυτήν την εποχή ήταν η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου. Το έργο ξεκίνησε το 1881 από μια υπερβολικά αισιόδοξη γαλλική τεχνική εταιρεία. Ύστερα από πολλές τεχνικές και οικονομικές περιπέτειες, το έργο ολοκληρώθηκε το 1893, βελτιώνοντας τους όρους της ναυσιπλοΐας, καθώς έκανε περιττό τον περίπλοκο της Πελοποννήσου. Επιπλέον, με τη διάνοιξη του πορθμού του Ευρίπου και την κατασκευή φάρων στις ακτές, η ναυσιπλοΐα ευνοήθηκε ιδιαίτερα κατά την περίοδο αυτή.»

β. σχολ. βιβλ. σελ. 32: «Στους ανασταλτικούς παράγοντες πύκνωση του οδικού δικτύου στη διάρκεια του 19ου αιώνα θα πρέπει να συμπεριλάβουμε το μεγάλο κόστος της κατασκευής δρόμων σε ορεινά εδάφη αλλά και τον “ανταγωνισμό” των θαλάσσιων συγκοινωνιών που κυριαρχούσαν στις μεταφορές κοντά στα παράλια, δηλαδή σε πολύ μεγάλο τμήμα της χώρας.»

γ. σχολ. βιβλ. σελ. 35: «Το κράτος ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος του κόστους του έργου και επωμίστηκε το μεγαλύτερο μέρος του δανεισμού, που έγινε κυρίως από ξένα πιστωτικά ιδρύματα. Οι ιδιώτες συμμετείχαν

με μικρότερο ποσοστό (περίπου 30%), σ' ένα έργο του οποίου η αποδοτικότητα ήταν πολύ αμφίβολη.»

Θέμα Β2

α. σχολ. βιβλ. σελ. 97-98 και σελ. 50: «Στις πολιτικές συνέπειες οι Φιλελεύθεροι μετά τη Συνθήκη των Σεβρών προκήρυξαν εκλογές για αναθεωρητική εθνοσυνέλευση, με στόχο να νομιμοποιήσουν τις μέχρι τότε ενέργειές τους και να περιορίσουν τις αρμοδιότητες του βασιλιά. Η συνασπισμένη αντιπολίτευση, όμως, απροσδόκητα κέρδισε τις εκλογές. Ο Βενιζέλος έφυγε στο εξωτερικό. Η νέα κυβέρνηση έκανε δημοψήφισμα για την επιστροφή του Κωνσταντίνου, στο οποίο η ετυμηγορία ήταν υπέρ του βασιλιά. Δίστασε όμως να αλλάξει την εξωτερική πολιτική και να επιδιώξει ειρηνική λύση. Το μέτωπο κατέρρευσε, με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική ήττα. Στις οικονομικές συνέπειες, το Νοέμβριο του 1920 η φιλοσυμμαχική κυβέρνηση του Βενιζέλου έχασε τις εκλογές και την εξουσία ανέλαβαν τα φιλοβασιλικά κόμματα που έσπευσαν να επαναφέρουν τον ανεπιθύμητο στους Συμμάχους βασιλιά Κωνσταντίνο. Οι Σύμμαχοι, σε αντίποινα, έσπευσαν να αποσύρουν την κάλυψη του χαρτονομίσματος και έτσι, ένα σημαντικό τμήμα της νομισματικής κυκλοφορίας βρέθηκε χωρίς αντίκρισμα. Επιπλέον, από το 1918 και μετά, ο κρατικός ισολογισμός έκλεινε με παθητικό, ενώ ταυτόχρονα η παρουσία στη Μικρά Ασία εξελίχθηκε σε σκληρό και δαπανηρό πόλεμο. Το Μάρτιο του 1922 τα δημοσιονομικά δεδομένα έφτασαν σε πλήρες αδιέξοδο, το οποίο αντιμετωπίστηκε με έναν απρόσμενο τρόπο. Λίγους μήνες πριν από την κατάρρευση του Ελληνικού Μετώπου στη Μικρά Ασία, η Κυβέρνηση προέβη σε ένα πρωτότυπο εσωτερικό αναγκαστικό δάνειο, με διχοτόμηση του χαρτονομίσματος. Το αριστερό τμήμα εξακολουθούσε να κυκλοφορεί στο 50% της αναγραφόμενης αξίας, ενώ το δεξιό ανταλλάχθηκε με ομολογίες του Δημοσίου. Η επιχείρηση στέφθηκε από επιτυχία, το κράτος απέκτησε 1.200.000.000 δραχμές και το πείραμα επαναλήφθηκε το 1926. Φυσικά, ο νομισματικός αυτός ελιγμός δεν στάθηκε ικανός να προλάβει τη Μικρασιατική καταστροφή και τις βαρύτατες συνέπειές της.»

β. σχολ. βιβλ. σελ. 97: «Βασικές θέσεις του προγράμματος του Σ.Ε.Κ.Ε. ήταν δημοκρατία, παροχή εκλογικού δικαιώματος στις γυναίκες, αναλογικό εκλογικό σύστημα, εθνικοποίηση των μεγάλων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Σχετικά με την εξωτερική πολιτική, ζητούσε ειρήνη, χωρίς προσάρτηση εδαφών, βασισμένη στο δικαίωμα

αυτοδιάθεσης των λαών. Τα προβλήματα που αφορούσαν διαμφισβητούμενα εδάφη, θα λύνονταν με δημοψηφίσματα.»

ΟΜΑΔΑ Β΄

Θέμα Γ1

σχολ. βιβλ. σελ. 218-219 (8. Η μετάκληση του Βενιζέλου στην Αθήνα και οι επιπτώσεις στο Κρητικό Ζήτημα) και σελ. 89 (1. Το κόμμα των Φιλελευθέρων)

α. Μετά την κατάλυση της αρμοστείας του Αλέξανδρου Ζαΐμη στην Κρήτη, δημιουργήθηκε προσωρινή κυβέρνηση η οποία παραιτήθηκε και το πολιτικό κενό καλύφθηκε με προσωρινά κυβερνητικά σχήματα, έως τις εκλογές του Μαρτίου 1910. Το κόμμα του Ελ. Βενιζέλου πλειοψήφησε και σχημάτισε κυβέρνηση δύο μήνες αργότερα (17 Μαΐου 1910). Για το Κρητικό Ζήτημα άνοιγε μια νέα περίοδος, κατά την οποία ο κύριος διαχειριστής του ήταν ο Ελ. Βενιζέλος, που είχε οριστικά επιβληθεί ως η κορυφαία πολιτική προσωπικότητα στην Κρήτη.

Λίγους μήνες μετά την ανάληψη της προεδρίας της Κρητικής Κυβέρνησης από τον Ελ. Βενιζέλο, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος που έλεγχε τα ελληνικά πολιτικά πράγματα μετά την επανάσταση στο Γουδί (1909), τον κάλεσε στην Αθήνα να αναλάβει την πρωθυπουργία της Ελλάδας (Σεπτέμβριος 1910). Ο Βενιζέλος σε επιστολή του στις 22 Δεκεμβρίου 1909 προς τον αρχηγό του Στρατιωτικού Συνδέσμου εκφράζει τις επιφυλάξεις του σχετικά με την αποδοχή της πρότασης αυτή, καθώς, όπως δηλώνει, χρειάζεται προσεκτική μελέτη της κατάστασης ώστε να πράξει σύμφωνα με το ό,τι θα ήταν συμφερότερο για το έθνος. Για τον λόγο αυτό ζητά να μεταβεί στην Αθήνα με κάθε μυστικότητα ώστε να μελετήσει την κατάσταση.

Η εξέλιξη αυτή δημιούργησε στους Κρήτες αμφιθυμικά αισθήματα. Οι περισσότεροι εξέφραζαν φόβους για την απουσία ενός ανδρός, που γνώριζε περισσότερο από κάθε άλλο να κινείται στους λαβύρινθους της ευρωπαϊκής διπλωματίας και να σώζει τις εθνικές υποθέσεις σε κρίσιμες περιστάσεις, ενώ άλλοι πίστευαν ότι από τη νέα θέση του θα μπορούσε να λύσει το Κρητικό Ζήτημα ταχύτερα και ασφαλέστερα.

Στην Ελλάδα, πριν από τις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910 δεν είχε συγκροτηθεί κανένα νέο μεγάλο κόμμα που να υποστηρίζει τις μεταρρυθμίσεις οι οποίες προτάθηκαν το 1909/1910. Φορείς των νέων ιδεών υπήρξαν ανεξάρτητοι υποψήφιοι, οι οποίοι είτε κατά μόνους είτε μαζί με άλλους, σε ανεξάρτητα ψηφοδέλτια, διεκδικούσαν τις ψήφους των δυσαρεστημένων με τα παλαιά κόμματα εκλογέων. Αυτοί οι ανεξάρτητοι πολιτικοί, με το γενικό σύνθημα της «ανόρθωσης», ανάλογα με την περιοχή που ήταν υποψήφιοι και τον πληθυσμό στον οποίο απευθύνονταν, εννοούσαν είτε την υλοποίηση των αιτημάτων των συντεχνιών, όπως εκφράστηκαν στα συλλαλητήρια του 1909, είτε την επίλυση του αγροτικού ζητήματος, με την παροχή γης στους ακτήμονες. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το κείμενο 2, οι εκλογές αυτές δίνουν τη δυνατότητα να υλοποιηθούν οι μέχρι τότε κοινωνικές και ιδεολογικές αναζητήσεις σε κοινοβουλευτικό επίπεδο. Είναι η πρώτη φορά που εμφανίζονται ανεξάρτητοι υποψήφιοι ως εκπρόσωποι επαγγελματικών συλλόγων και συντεχνιών, με αιτήματα που αφορούσαν τόσο τους κλάδους τους, όσο και την ανάγκη ριζικής πολιτειακής μεταβολής. Ο κοινός παράγοντας σε όλους ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο πρόσωπο του οποίου έβλεπαν – όσοι ήταν αντίθετοι με την μέχρι τότε πολιτική κατάσταση– τον φορέα υλοποίησης της πολιτικής αλλαγής που αναζητούσαν.

Σε κάποιες εκλογικές περιφέρειες έθεσαν υποψηφιότητα σοσιαλιστές και για πρώτη φορά εμφανίστηκε η σοσιαλδημοκρατική «Κοινωνιολογική Εταιρεία». Τα παλαιά κόμματα συμμετείχαν στις εκλογές ως συνασπισμός και τελικά κέρδισαν τις περισσότερες έδρες στη Βουλή. Από τις 362 έδρες εξασφάλισαν 211, ενώ 29 έδρες κέρδισαν ανεξάρτητοι που ανήκαν στον πολιτικό χώρο των παλαιών κομμάτων και 122 ανεξάρτητοι εκσυγχρονιστές.

β. Ο Βενιζέλος, ως πρωθυπουργός της Ελλάδας, με το οξύτατο πολιτικό του αισθητήριο γνώριζε ότι δεν είχε φτάσει ακόμη το πλήρωμα του χρόνου. Στις επίμονες παρακλήσεις των συμπατριωτών του Κρητών απαντούσε αρνητικά και φαινόταν δυσάρεστος. Η άρνηση αυτή του Βενιζέλου μπορεί να ερμηνευθεί με βάση την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε την εποχή εκείνη. Συγκεκριμένα, όπως αναλύει η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, ο νέος Έλληνας πρωθυπουργός ήθελε να διατηρήσει κλίμα ύφεσης με τις γειτονικές βαλκανικές χώρες και κυρίως με την Τουρκία ώστε να αποφύγει μία άκαιρη πολεμική σύγκρουση μαζί της,

καθώς δεν υπήρχαν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την αποτελεσματική διεκδίκηση εθνικών δικαίων, ενώ ταυτόχρονα θα κέρδιζε χρόνο για την ενίσχυση του στρατιωτικού εξοπλισμού της χώρας. Παράλληλα, πιθανόν να ήλπιζε σε μια εποικοδομητική συνεργασία των δύο χωρών κάτω από ένα φιλελεύθερο σύνταγμα στην Τουρκία όπως υποσχόταν το κίνημα των Νεότουρκων, συμμεριζόμενος τις απόψεις ευρύτερων κύκλων στην Ελλάδα. Όπως ο ίδιος ο Βενιζέλος αναφέρει σε επιστολή του στον Ραγκαβή, κυβερνητικό εκπρόσωπο στα Χανιά, δεν θα πρέπει να προβούν σε βιαστικές κινήσεις με αποτέλεσμα να χαθούν όσα έχουν αποκτηθεί μέχρι τώρα στην Κρήτη. Υπενθυμίζει ότι ένα τέτοιο πραξικόπημα, όπως το χαρακτηρίζει, θα έφερνε την Κρήτη αντιμέτωπη όχι μόνο με την Τουρκία και τις Μεγάλες Δυνάμεις αλλά και με τον ίδια την Ελλάδα, η οποία θα εμπλακεί με αυτόν τον τρόπο σε μία άκαιρη σύγκρουση με την Τουρκία. Άλλωστε είναι αβέβαιη η έκβαση του ιταλοτουρκικού πολέμου η οποία πιθανόν να επηρεάσει και τα κρητικά πράγματα. Ως εκ τούτου απαιτεί οι πολιτικοί αρχηγοί της Κρήτης να συμμορφωθούν με την απόφαση της Ελλάδας.

Η σταθερή άρνησή του να επιτρέψει την είσοδο Κρητών βουλευτών στο ελληνικό κοινοβούλιο προκάλεσε στην Κρήτη ισχυρές αντιδράσεις. Αναταραχή εκδηλώθηκε στα τέλη του 1911 και συγκροτήθηκε πάλι στο νησί Επαναστατική Συνέλευση (3 Ιανουαρίου 1912), ενώ άρχισαν να οργανώνονται και ένοπλα τμήματα.

Θέμα Δ1

σχολ. βιβλ. σελ. 30-31 (**6. Η βιομηχανία**) και σελ. 168-169 (2γ. **Οικονομία**)

α. Η εμφάνιση και ανάπτυξη της βιομηχανίας στον ελληνικό χώρο κατά τον 19ο αιώνα, παρουσίασε ελάχιστα κοινά σημεία με όσα συνέβαιναν στο πεδίο αυτό στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη, τα οποία συνοπτικά ονομάστηκαν Βιομηχανική Επανάσταση. Στο μικρό ελληνικό κράτος η ανάπτυξη της βιομηχανίας ήταν διαρκώς παρούσα στις συζητήσεις, στις οικονομικές και πολιτικές αναλύσεις, συνήθως όμως ως σχέδιο ή πρόθεση, σπάνια ως εφαρμογή. Η ακτινοβολία των επιτευγμάτων των ευρωπαϊκών κρατών έφερνε διαρκώς στο προσκήνιο το ζήτημα της βιομηχανικής

ανάπτυξης, η απουσία όμως των απαραίτητων για την ανάπτυξη της βιομηχανίας προϋποθέσεων οδηγούσε τις προθέσεις σε αδιέξοδο.

Χρειάστηκε να περάσουν σαράντα περίπου χρόνια από την απόκτηση της εθνικής ανεξαρτησίας για να παρατηρηθεί μια πρώτη απόπειρα ανάπτυξης των βιομηχανικών δραστηριοτήτων στη χώρα. Γύρω στα 1870 σημειώθηκε κάποιο κύμα ίδρυσης βιομηχανικών επιχειρήσεων, περισσότερων από εκατό, ενώ ταυτόχρονα παρατηρήθηκε κάποια τάση αύξησης του δυναμικού των ήδη υπάρχουσών μονάδων. Όπως σχολιάζει ο Βεργόπουλος στο κείμενο 1, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι ο Τρικούπης καταφέρνει να διατηρήσει το παραγωγικό δυναμικό που υπήρχε ήδη από την εποχή του Κουμουνδούρου, σκοπό που έθεσε από την στιγμή που ανέλαβε την πρωθυπουργία της χώρας, παρά τη διεθνή οικονομική ύφεση που έφτασε στην Ελλάδα το 1885-1888. Δεν φαίνεται να ιδρύονται νέες βιομηχανίες, εκτός από τις αλευροβιομηχανίες που διπλασιάστηκαν, όμως ενισχύεται η υποδύναμη των υπάρχουσών, για παράδειγμα οι 1867 ίπποι συνολικά του 1876 φτάνουν τους 10.000 το 1892. Παράλληλα, αυξήθηκε το επενδυμένο κεφάλαιο από 26 εκατομμύρια του 1875 σε 42 το 1892.

Αυτό που πρέπει να σχολιαστεί ιδιαίτέρως είναι ότι η εγχώρια βιομηχανία δεν συναγωνίζεται επί ίσοις όροις την ευρωπαϊκή, καθώς οι δασμοί που επιβάλλονται στα εισαγόμενα προϊόντα ευνοούν την ανάπτυξη της εγχώριας βιομηχανίας, αλλά πλήττουν τον φορολογούμενο λαό, γεγονός το οποίο ο Τρικούπης γνώριζε πολύ καλά, θεωρούσε όμως ότι οι δασμοί αυτοί, υπέρογκοι σε αρκετές περιπτώσεις, έδωσαν την απαιτούμενη ώθηση για την ανάπτυξή της και ότι βαθμιαία θα περιοριστούν. Συνεκτιμώντας τον πίνακα, ο οποίος παρουσιάζει την ελληνική βιομηχανία το 1875, βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος της συγκεντρώνεται στα μεγάλα λιμάνια (Πειραιά, Ερμούπολη, Πάτρα) με τον Πειραιά να έχει τη μεγαλύτερη υποδύναμη (40%) αλλά η Ερμούπολη το μεγαλύτερο ποσοστό εργατών αναλογικά με την υποδύναμη των βιομηχανιών της (13,8% υποδύναμη με 25,4% εργάτες). Ακολουθούν με πολύ μικρά ποσοστά η Αθήνα, η Καλαμάτα και τα Επτάνησα.

Πολύ γρήγορα όμως, η απόπειρα αυτή έχασε τη δυναμική της και οι σχετικές δραστηριότητες επέστρεψαν στην ύφεση και τη στασιμότητα. Οι όροι άρχισαν να μεταβάλλονται μόλις στα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα και, κυρίως, στα πρώτα χρόνια του 20ού. Τότε δημιουργήθηκε ένα βιομηχανικό δυναμικό σχετικά σταθερό, πολυδιάστατο, με τάσεις

ανάπτυξης της βαριάς βιομηχανίας, της μεταλλουργίας, της ναυπηγικής και της τσιμεντοβιομηχανίας, η οποία πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές του νέου αιώνα.

Η βιομηχανία υπέφερε, όπως και άλλοι κλάδοι της οικονομίας, από την έλλειψη κεφαλαίων και τη διασπορά των υπαρχόντων σε πλήθος δραστηριοτήτων, από την ασφυκτικά περιορισμένη -εδαφικά και πληθυσμιακά- βάση οικονομικής εξάπλωσης, από την έλλειψη πρώτων υλών και τη χρόνια έλλειψη εργατικών χεριών. Θα μπορούσε να προσθέσει κανείς στα παραπάνω την έλλειψη παιδείας τεχνικής αλλά και γενικής. Η ελλιπής κατάρτιση περιόριζε τη δυνατότητα εφαρμογής καινοτομιών και τη συνακόλουθη τεχνολογική εξέλιξη.

β. Η άφιξη των προσφύγων αναζωογόνησε και τη βιομηχανία με νέο, ειδικευμένο και φθηνό εργατικό δυναμικό, με τη διεύρυνση της καταναλωτικής αγοράς και με τη δράση ανθρώπων με επιχειρηματικές ικανότητες. Στη δεκαετία 1922-1932, διπλασιάστηκε ο αριθμός των βιομηχανικών μονάδων, όπως επιβεβαιώνει και το κείμενο 2, προσθέτοντας ότι ο αριθμός των εργατών αυξήθηκε κατά 175%. Η πρόοδος όμως δεν ήταν σημαντική, εξαιτίας κυρίως της διατήρησης των παραδοσιακών δομών λειτουργίας τους. Η συμμετοχή των προσφύγων (ως κεφαλαιούχων και ως εργατών) ήταν μεγαλύτερη στην κλωστοϋφαντουργία, την ταπητουργία, τη μεταξουργία, την αλευροβιομηχανία και την παραγωγή οικοδομικών υλικών, βιομηχανίες που μαζί με την βιομηχανία πλαστικών ειδών και εσμαλτωμένων ειδών, ως νέοι κλάδοι, συνέβαλαν στην άνοδο της εγχώριας βιομηχανίας και την απεξάρτησή της από το εξωτερικό, αναφέρει ο Βακαλόπουλος.

Αρκετοί ήταν οι πρόσφυγες που αναδείχθηκαν ως επιχειρηματίες, βιομήχανοι ή μεγαλέμποροι. Το κείμενο 2 αναφέρει ως παράδειγμα τους επιχειρηματίες της Σμύρνης οι περισσότεροι από τους οποίους κατάφεραν να μεταφέρουν μέρος της περιουσίας τους στην Ελλάδα και να ξαναδημιουργήσουν τις επιχειρήσεις τους. Οι Έλληνες που προέρχονταν από τα αστικά κέντρα της Μικράς Ασίας και την Κωνσταντινούπολη υπερείχαν σε σύγκριση με τους αυτόχθονες σε επιχειρηματικό πνεύμα, εκπαίδευση, κατάρτιση και προοδευτικές αντιλήψεις. Ο κοσμοπολίτικος χαρακτήρας της ζωής τους, η γνώση ξένων γλωσσών, οι επαφές που είχαν αναπτύξει με την Ευρώπη και η πείρα που διέθεταν τους βοήθησαν, όταν εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, να οργανώσουν δικές τους επιχειρήσεις ή

να στελεχώσουν επιχειρήσεις άλλων, προσφύγων ή γηγενών. Πράγματι, όπως αναφέρει ο Βακαλόπουλος, οι πρόσφυγες είχαν πείρα και γνώσεις στις βιομηχανικές και βιοτεχνικές επιχειρήσεις και συνέβαλαν αποφασιστικά την ανάπτυξή τους ακόμα και ως φτηνό έμπειρο εργατικό δυναμικό. Γενικά, η αλληλεπίδραση γηγενών και προσφύγων βοήθησε την εθνική οικονομία.

γ. Η άφιξη των προσφύγων επέδρασε και στην ένταξη των γυναικών στον ενεργό πληθυσμό. Το 1930 οι γυναίκες αποτελούσαν την πλειονότητα των εργατών στην κλωστοϋφαντουργία, την καπνοβιομηχανία και τη βιομηχανία ετοιμών ενδυμάτων, κυρίως γιατί πλειοψηφούσαν στον προσφυγικό πληθυσμό (όπως σχολιάζει ο Πατρώνης στο κείμενο 3 οι τεχνίτριες που ήρθαν από τη Μ. Ασία έφταναν τις 50.000). Συγκεκριμένα, οι γυναίκες αποτελούν το 83% των εργατών στην κλωστοϋφαντουργία, 72% στην καπνοβιομηχανία και 71% στην βιομηχανία έτοιμων ενδυμάτων της Αθήνας. Ιδιαίτερα η ταπητουργία, ως πρωτοεμφανιζόμενος κλάδος στην Ελλάδα, το 1927 υπολογίζεται ότι απασχολούσε 11.000 εργάτριες (κυρίως λόγω της κατ' οίκον εργασίας). Παράλληλα, η μεγέθυνση των αστικών κέντρων δημιούργησε ένα μεγάλο γυναικείο εργατικό δυναμικό που απασχολούταν στην μεταποίηση και τις υπηρεσίες.